

Фармакодинамика Дәрілік заттардың әсер ету механизмі

ДӘРІС 2

**Фармакология негізгі ғылым ретінде
2 басты бөлімдерден тұрады:**

1. Фармакодинамика

2. Фармакокинетика

Дәрілік заттардың организмге енгізу жолдары

Енгізу жолдары:

- **энтералді** (асқорыту жолы арқылы)
- **парентералді** (асқорыту жолынан бөлек).

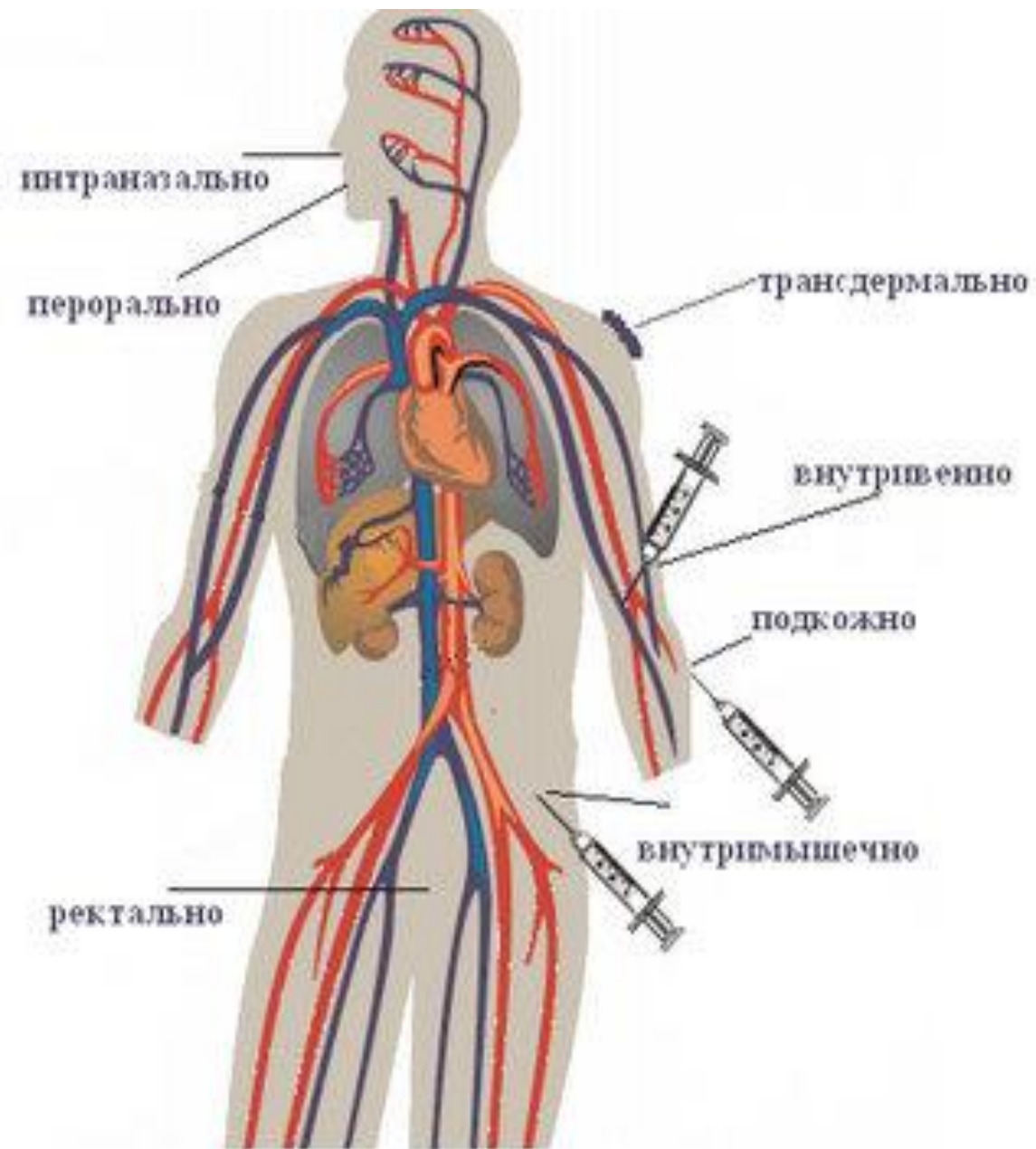
Енгізу жолын анықтайды:

Фарм.әсердің басталу жылдамдығы

Оның мөлшері

Ұзақтығы

Фармакологиялық әсердің сипаты

Фармакодинамика зерттейді:

Дәрілік заттардың әсер ету механизмдерін, сонымен қатар олардың биохимиялық және физиологиялық әсерін

Фармакодинамиканың міндеттері:

- ✓ Клетка мен препарат арасындағы химиялық және физикалық әсерлесуді зерттеу;
- ✓ Фармакологиялық эффектілердің толық спектрлерін зерттейді.

Фармакодинамика - негіз болып табылады:

- ✓ Дәрілік заттармен емдеуді дұрыс таңдауға,
- ✓ Жаңа препараттарды жасауға,
- ✓ Организмдегі үдерістерді реттеуді терең түсінуге

Көпшілік дәрілік заттар:

1

- Макромолекулалармен байланысады

2

- Молекулалардың функционалды жағдайын өзгертеді

3

- Организмнің биохимиялық және физиологиялық реакциялар тізбегін қамтиды

4

- Фармакологиялық әсер береді

ДЗ рецепторлары

Кез-келген функционалды
белсенді макромолекулалар
ДЗ үшін рецептор бола
алады

ДЗ кез-келген
физиологиялық
үдерістің жылдамдығын
өзгерте алады

ДЗ клетканың
қасиетін өзгертпейді

Рецепторлар:

Клетканың физиологиялық жағдайында эндогенді реттегіштермен (гормондар, медиаторлар және т.б.) байланысатын, мембранада немесе цитоплазмада орналасқан, арнайы белоктық молекулалар

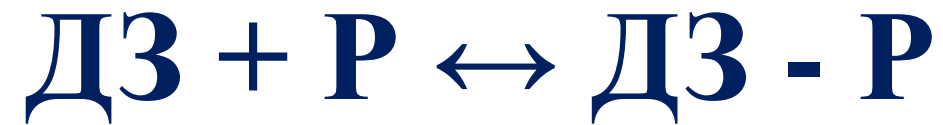
ДЗ әсер ету механизмі

ДЗ эндогенді лигандамен химиялық құрылымы ұқсас болғандықтан, эндогенді лиганда рецепторымен байланысып оның қызметін өзгертеді

ДЗ әсер ету «нысаналары» болатын,
организмнің биосубстраттары:

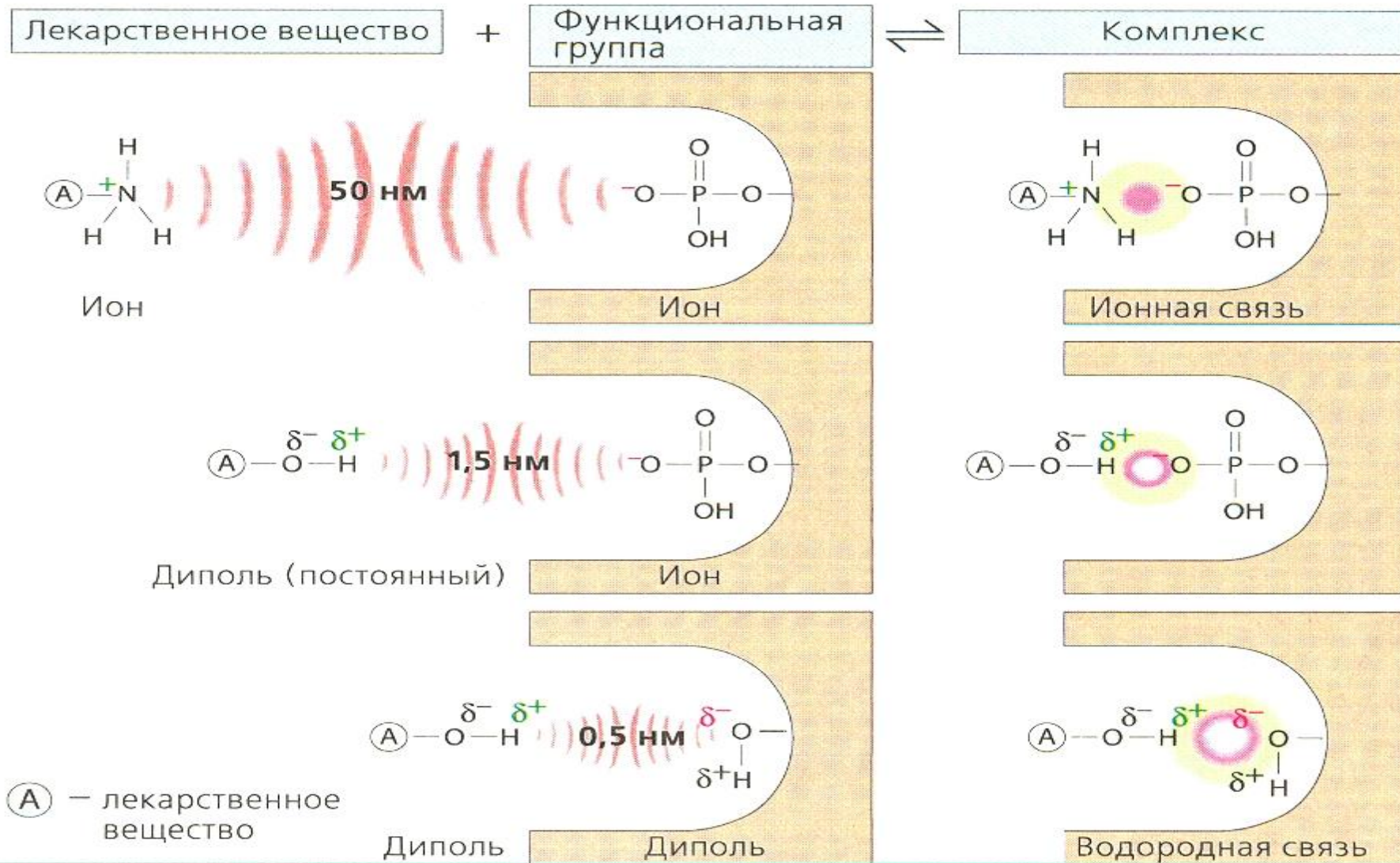
- Иондық каналдар
- Рецепторлар
- Ферменттер
- Метаболиттер
- Клеткааралық заттар
- Жұқпалы және паразиттік ауруларды қоздырғыштар
- Токсиндер мен улар

Әдетте мұндай әрекеттесу қайтымды химиялық реакция теңдеуімен өрнектеледі:

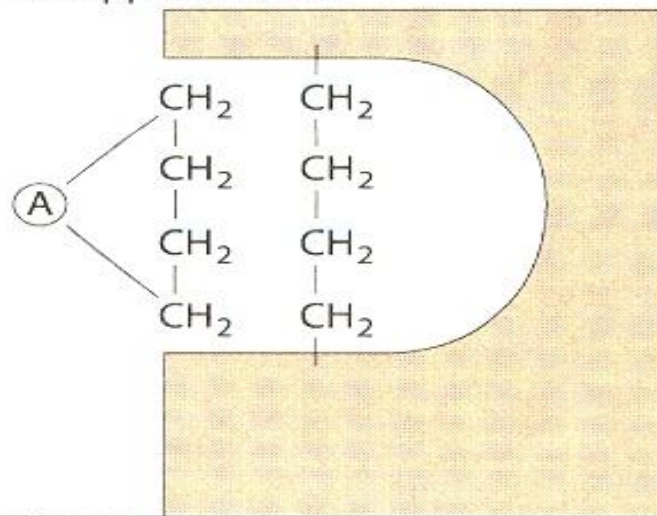

Дәрілердің рецепторлармен байланысу түрлері

A. Электростатическое притяжение

Б. Вандерваальсовы взаимодействия

В. Гидрофобное взаимодействие

ДЗ рецепторлармен байланысу типтері

1-ші тип:

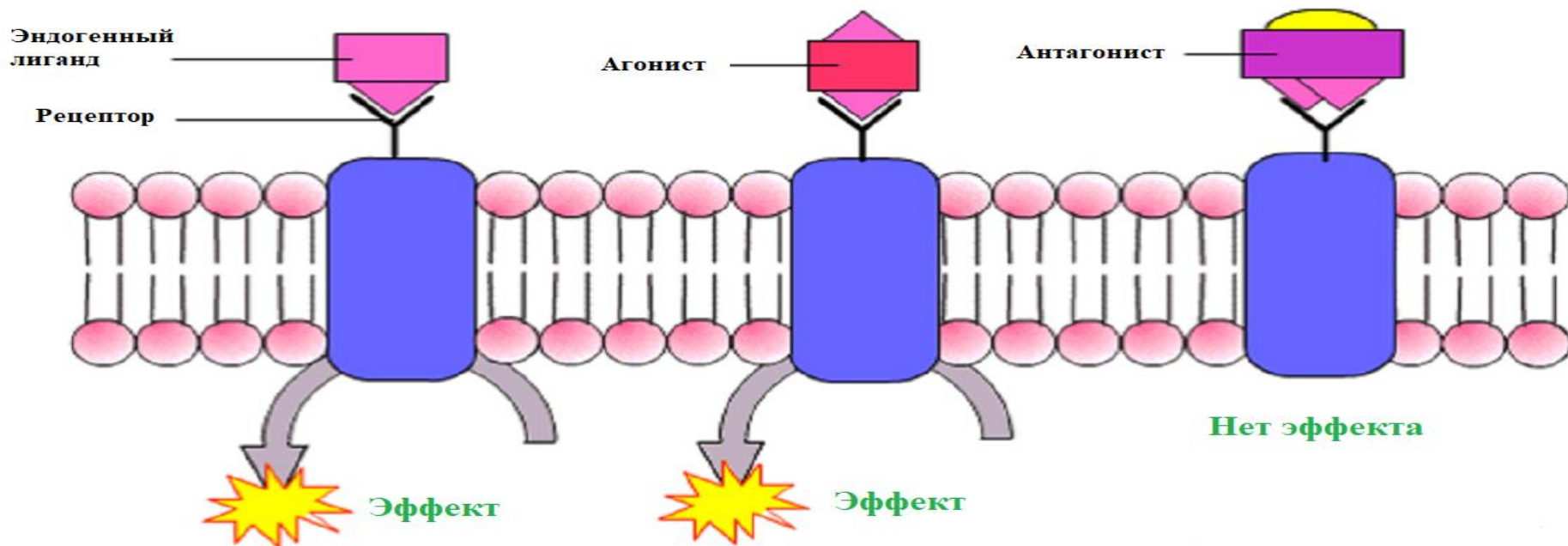
ДЗ + Р → фармакологиялық әсерді активтендіреді

ДЗ – агонист (грек. *agon* – күрес, *agonistes* – бәсекелес) ішкі белсенділікке ие

2-ші тип:

ДЗ + Р → басқа молекулаларды (ДЗ-агонистке немесе эндогенді субстраттарды) Р байланысуды тежейді → агонист әсеріне қарсы фармакологиялық эффект тудырады.

ДЗ – антагонист (грек. *anti* – қарсы, *antagonisma* – бәсекелестік).

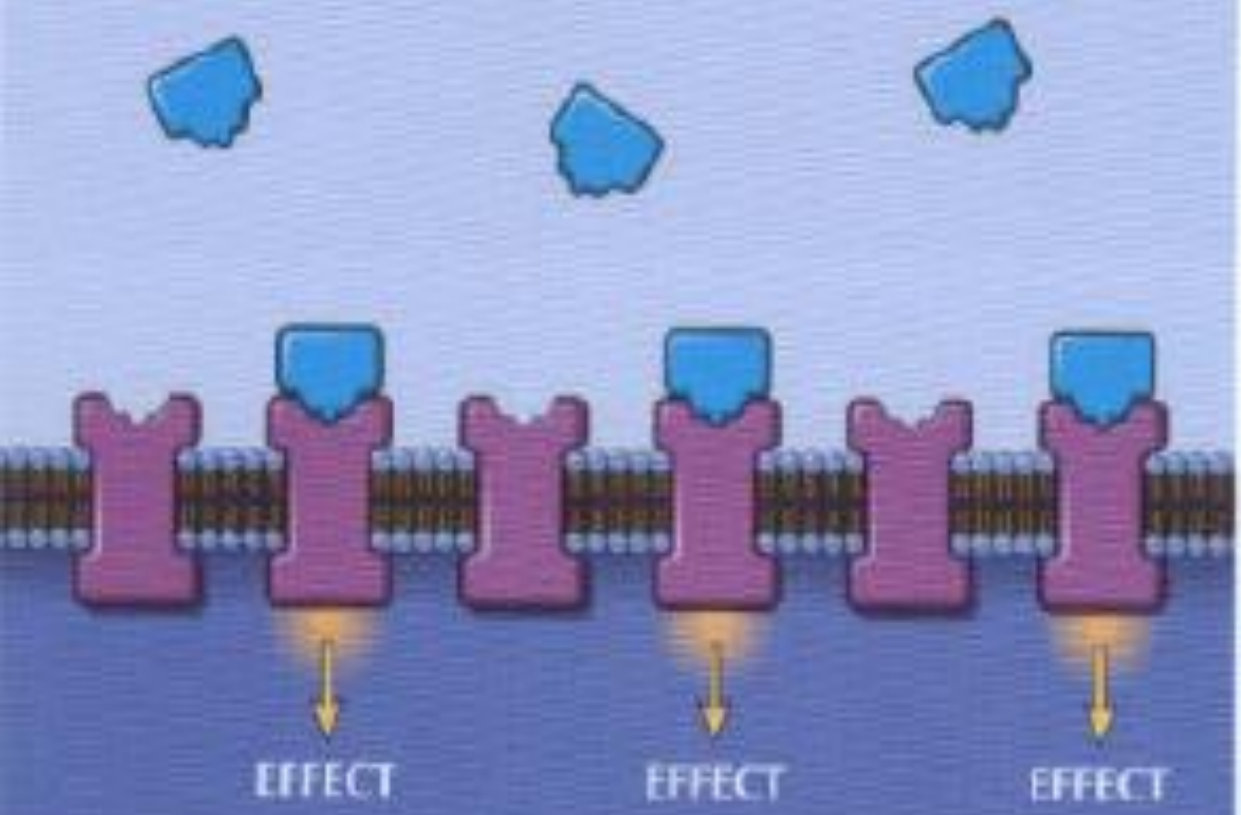
ДЗ-агонистің рецептормен әрекеттесуі

Рецепторлардың артуы негізінде:

Физиологиялық әсер үшін лигандтың 10-25% рецепторлармен байланысады

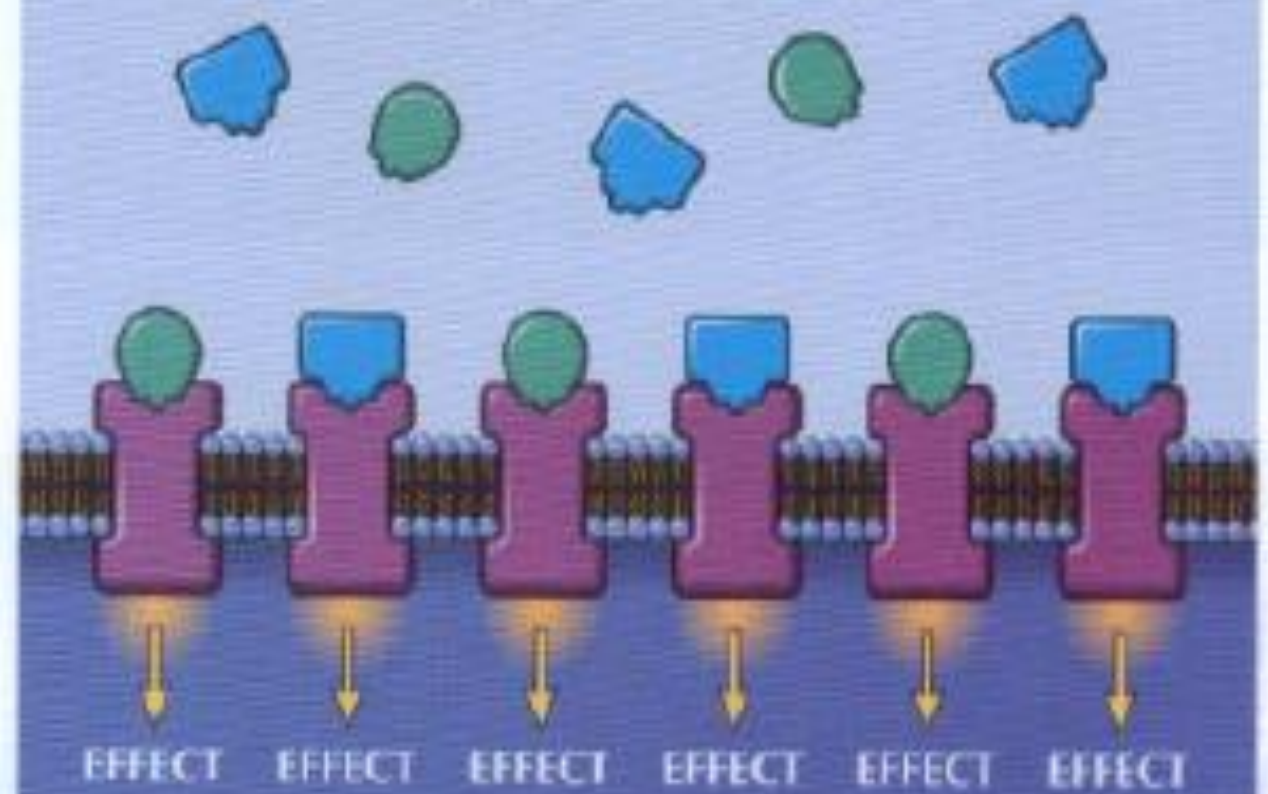
Агонист 80-100% рецепторлардың белсенділігін арттырады

Endogenous ligand produces a particular cellular effect.

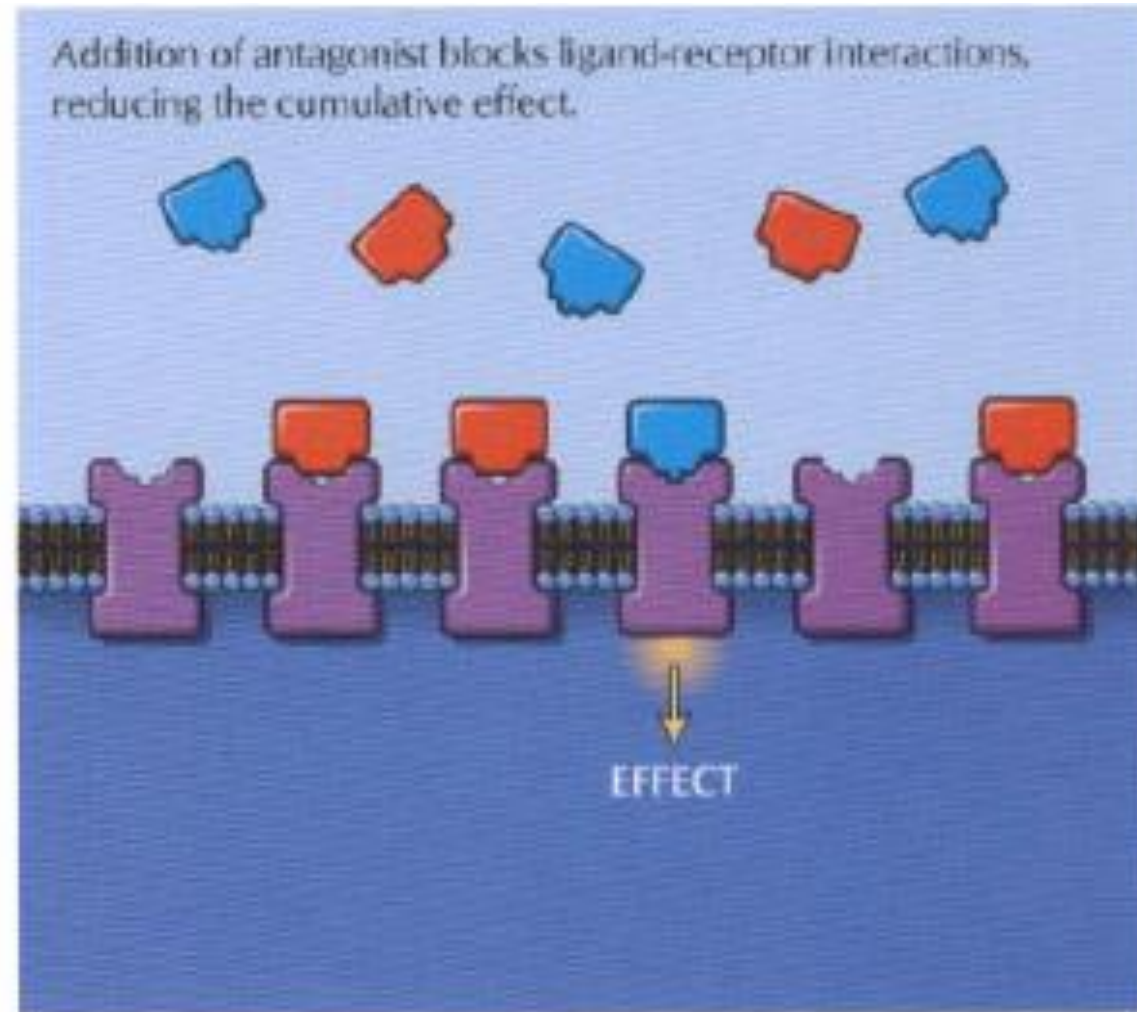
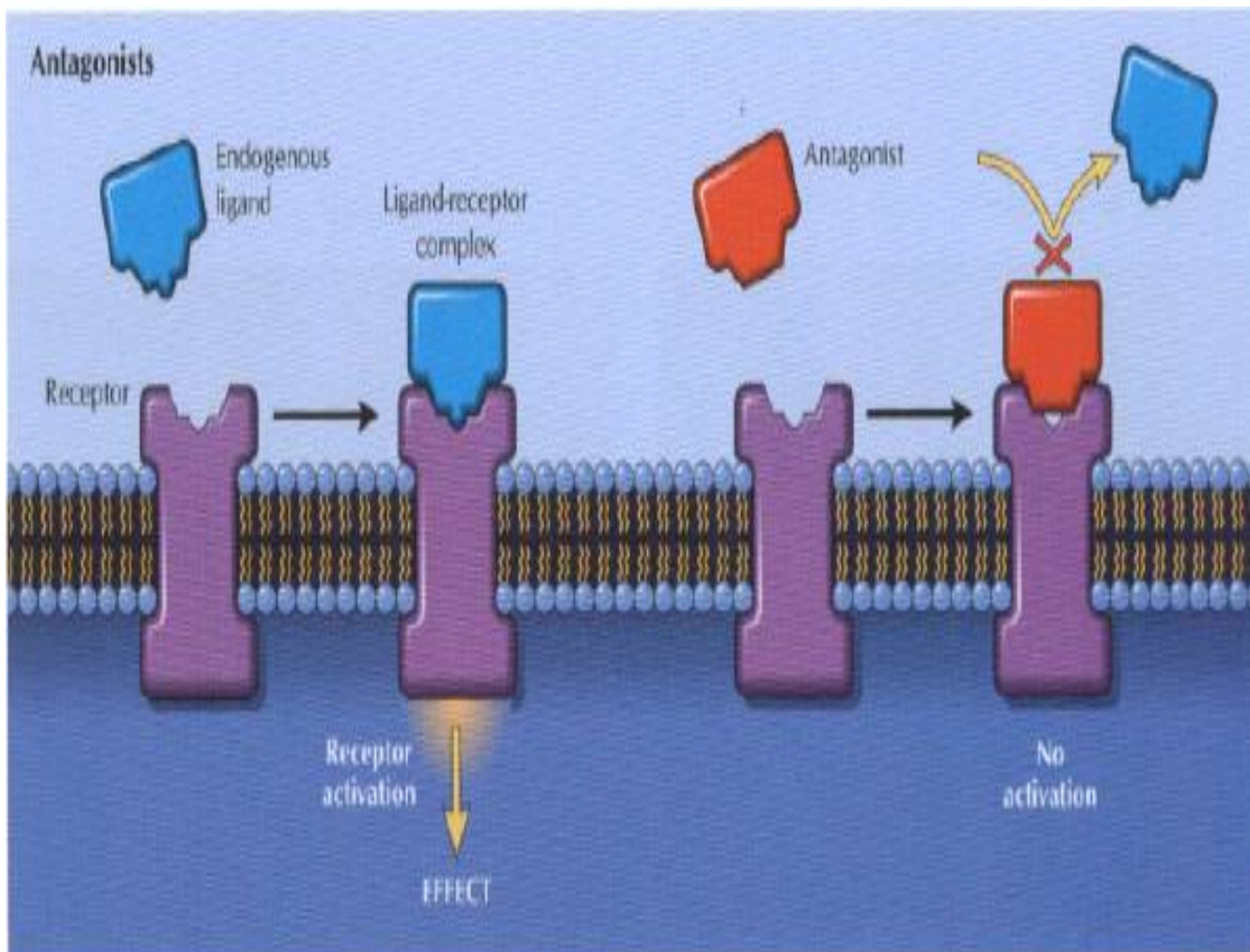
J. Perkins
MS, MEd
© HON
2001

Addition of agonist increases the number of ligand-receptor interactions, increasing the cumulative effect.

ДЗ-антагонистің рецептормен әрекеттесуі

ДЗ пен рецептордың әрекеттесуінің математикалық сипаттамасы

- ✓ ДЗ аз мөлшері (дозасы) дозаға тура пропорционалды түрде өседі;
- ✓ доза артқан сайын жауап реакциясы төмендейді;
- ✓ содан соң әсер ету тұрақтанады (максималды реакция).

ДЗ әсері мен концентрациясы арасындағы байланыс теңдеуге сай гиперболамен өрнектеледі (концентрация – эффект):

$$E = E_{\max} \cdot C / C + EC_{50},$$

мұндағы

E – эффект, концентрация C кезінде байқалатын;

$E_{\max}$ – ДЗ максималды әсері;

EC_{50} – ДЗ концентрациясы, максималды мөлшердің 50% тең болғанда байқалатын әсер.

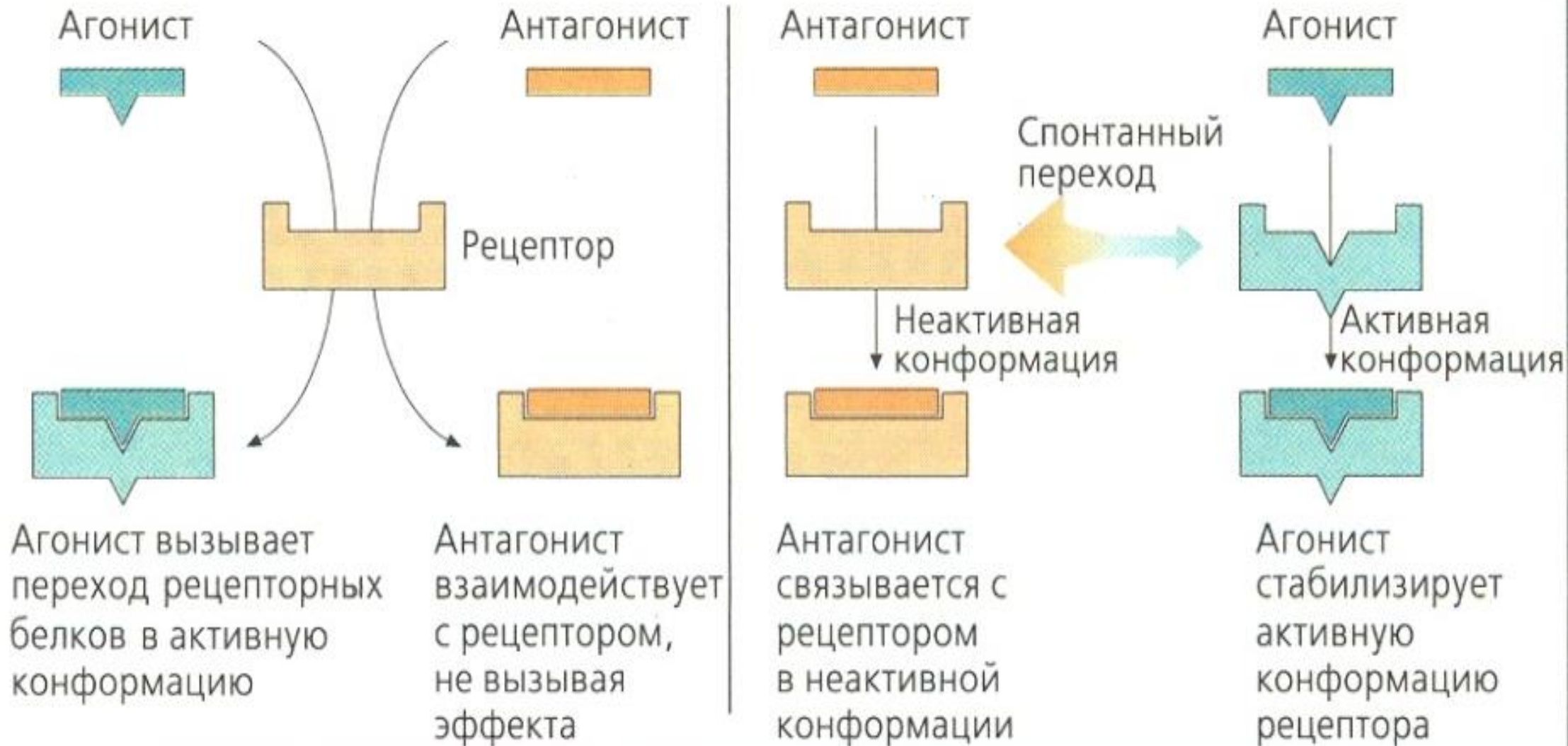
Антагонистердің түрлері:

- Егер антагонист агонист байланысқан орынмен әрекеттесетін болса, олар **P** байланыстан бір-бірін ығыстырады. Бұл бәсекелес антагонизм; **ДЗ – бәсекелес антагонист** (қайтымды).
- Жүйеде агонист пен антагонист болған жағдайда соңғы эффект оларың **P** аффинитетіне және олардың концентрациясына тәуелді
- Агонист пен антагонистің концентрациясы бірдей болғанда аффинитеті жоғарысының эффектісі байқалады.
- Аффинитеттері тең болған жағдайда, концентрациясы жоғарысының эффектісі пайда болады.
- Бәсекелес антагонизм кезінде агонист эффектісі толық қалпына оның концентрациясы артқанда келеді.

Антагонист түрлері:

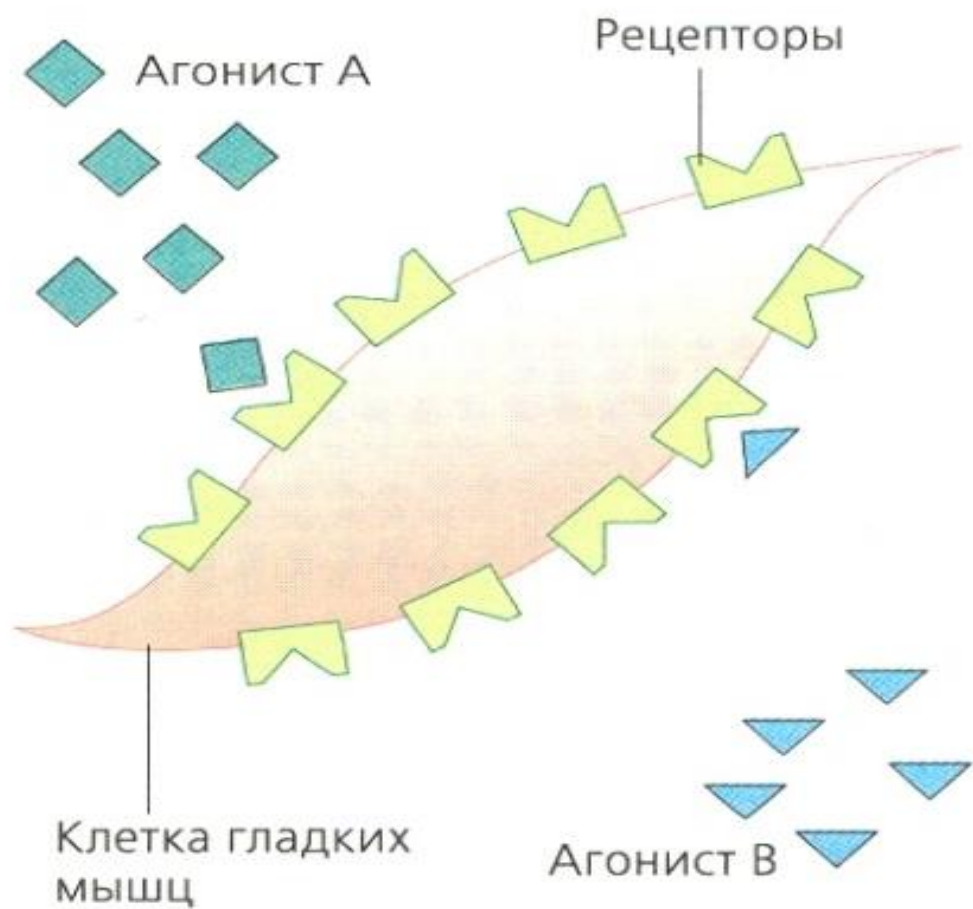
- ✓ Егер антагонист Р-дың агонист байланыпайтын бөлігін алып жатса, бірақ Р реттеуші белсенділігімен (аллостериялық сайттармен), онда олар агонисті ығыстырмайды, бірақ Р конформациясын өзгертеді, Р агонистпен байланысу қабілетін жоғалтады.
- ✓ Бұл бәсекелес емес антагонизм; ДЗ – бәсекелес емес антагонист (қайтымсыз).
- ✓ Агонист концентрациясын арттыру оның фармакологиялық эффектсін толық қалпына келтірмейді. Бұл ковалентті байланыстардың түзілу нәтижесі болып табылады.

А. Возможные молекулярные механизмы агонистического и антагонистического действия

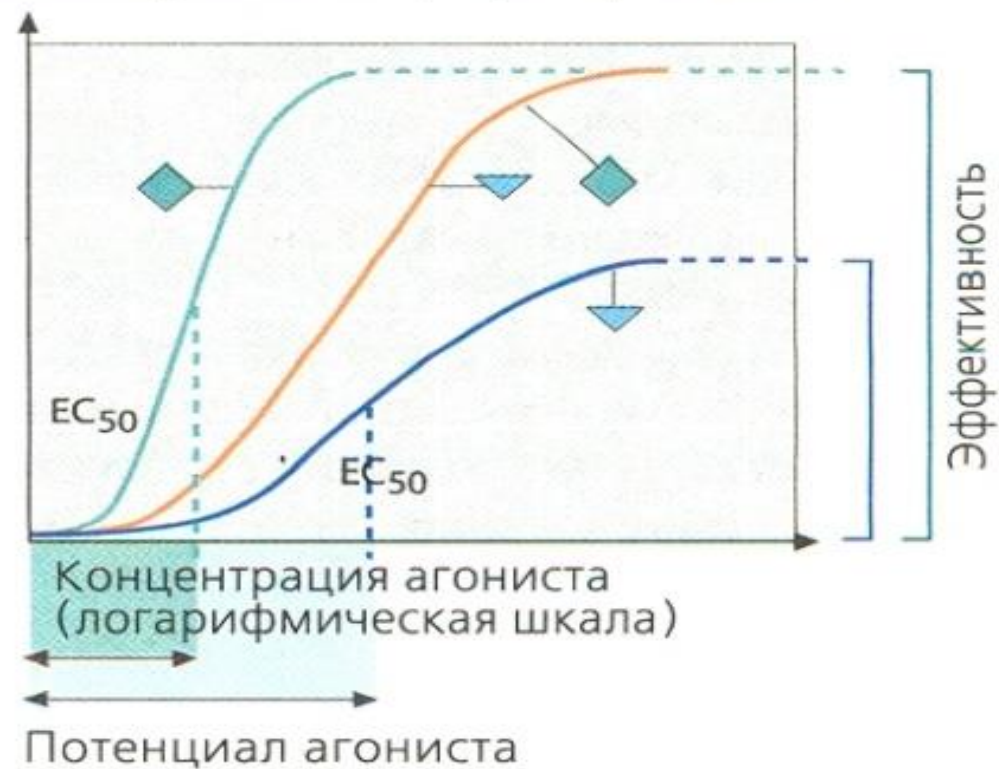

Б. Эффективность агонистов

Повышение тонуса

Взаимодействие с рецептором

Дәрі – рецептор байланысы

- ✓ ДЗ рецептордың бір типін стимулдеп, екіншісін тежей алады. Мұндай ДЗ – агонист-антагонист.
- ✓ Барлық P бірдей құнды және бірдей қол жетімді.
- ✓ Фармакологиялық эффект байланысқан P санына пропорционал.
- ✓ Максималды эффект – барлық P бос болмағанда пайда болады.
- ✓ Әсер ету ұзақтығы: ДЗ эффективтілікті барлық P бос болмағанда көрсетеді, әсері P мен ДЗ диссоциациясынан кейін тоқтайды.
- ✓ ДЗ әсері ДЗ пен P диссоциациясынан кейін де жалғасуы мүмкін, егер әрекеттесу молекуласының бір бөлігі белсенді күйде болса.

ДЗ физиологиялық антагонизм әсері

Организмде физиологиялық антагонизмі түрлі реттеу жүйелерінің қызметіне негізделген.

Мысалы, глюкокортикоидты гормондар қандағы қант мөлшерін арттырады. Бұл эффектіге физиологиялық кері әсер ететін инсулин. Бірақ бұлар әртүрлі рецептор-эффекторлық жүйеге әсер етеді.

Рецепторлар типтері және сигналдардың плазматикалық мембрана арқылы тасымалдануы

I. Клетка ішілік рецепторлар –

Цитозольды және ядролық белктар.

ДЗ плазматикалық мембрана липидтерінде ериді →

клеткаға тасымалданады →

цитозольді

рецептормен байланысады → рецептор конформациясын

өзгереді → ДЗ-рецептор кешені ядроға мембранасы

арқылы тасымалданады → ДНҚ арнайы учаскесімен

байланысады, экспрессиясы реттеуге келетін геннің

жанында → активация (тежелу)

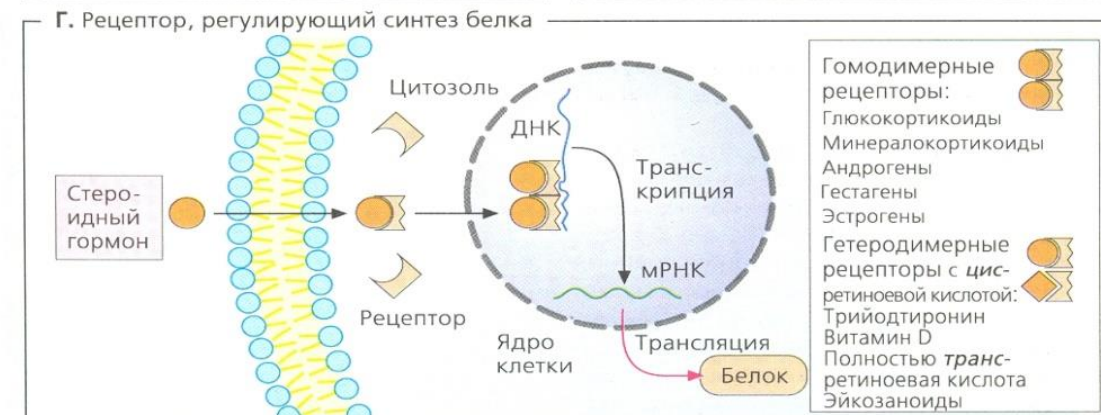
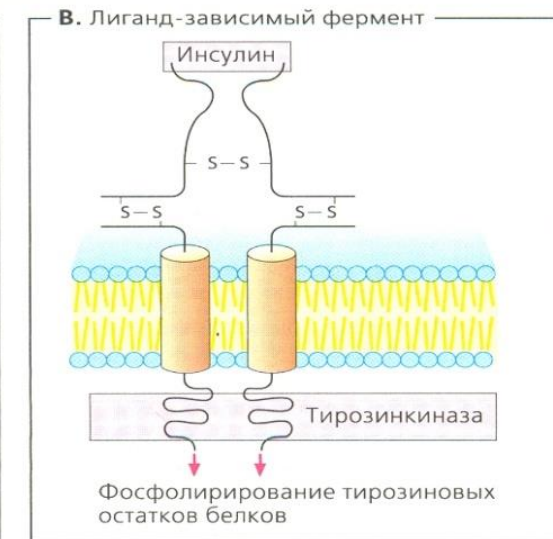
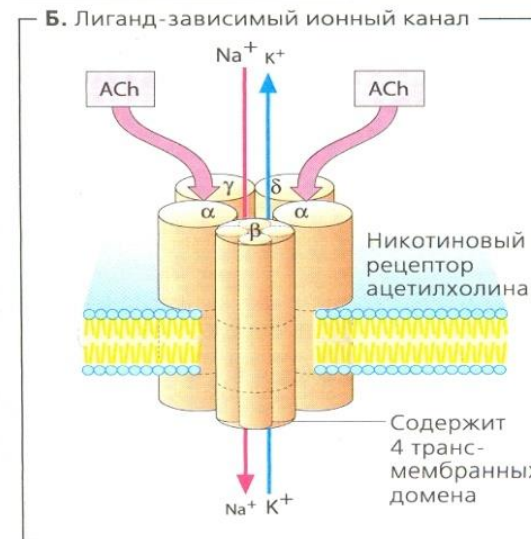
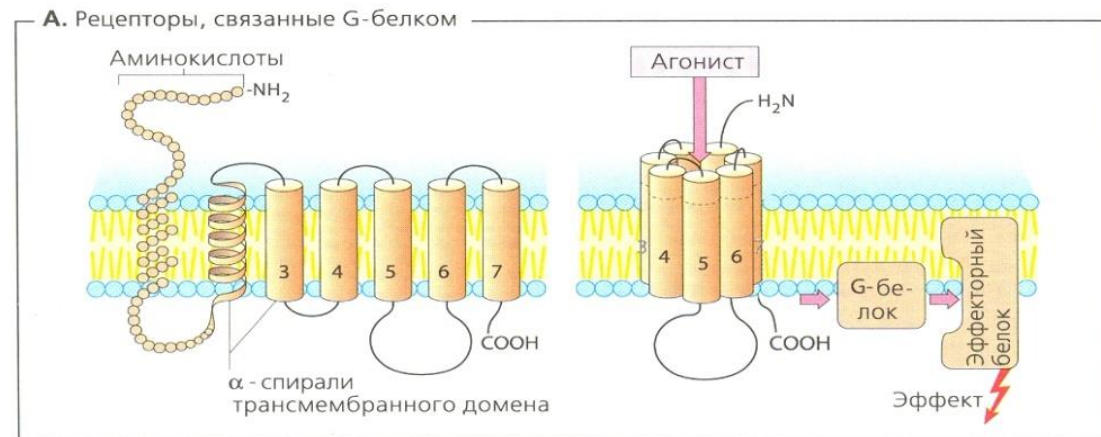
Гендер транскрипциясы → белок синтезінің

(ферменттердің) активация

(тежелу)

→ биохимиялық процесстердің өзгеруі

→ фармакологиялық эффект.

II. Мембраналық рецепторлар

(2 домен –клеткадан тыс және клеткаішілік):

1) Ферменттермен жанасқан рецепторлар,

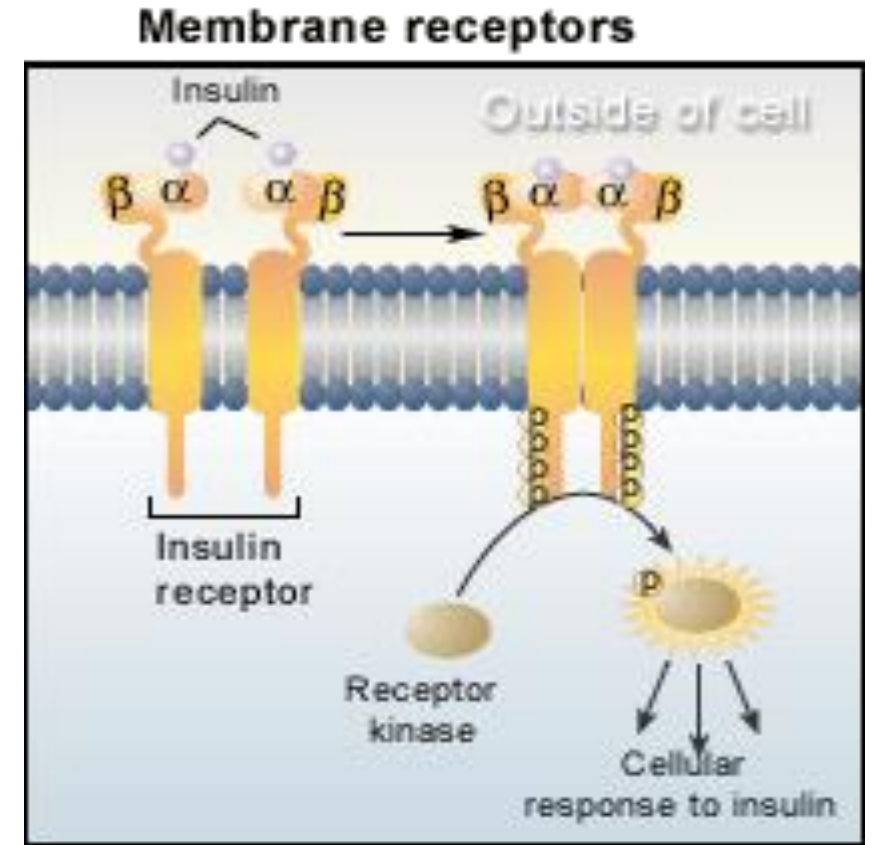
Клеткаішілік домен=фермент

(ДЗ клетка сыртындағы трансмембаналық белоктың доменімен байланысады және аллостериялық жолмен фермент активтілігін тудырады)

(протеинкиназа; тирозинкиназа→

Клетка сыртындағы белоктардың фосфорилденуі; гуанилатциклаза→цГМФ; серинкиназа);

Мысалы: инсулин, басқа да гормондар.

Иондық каналдармен жанасқан рецепторлар:

рецептор мембранаға енеді де иондық канал түзіледі;

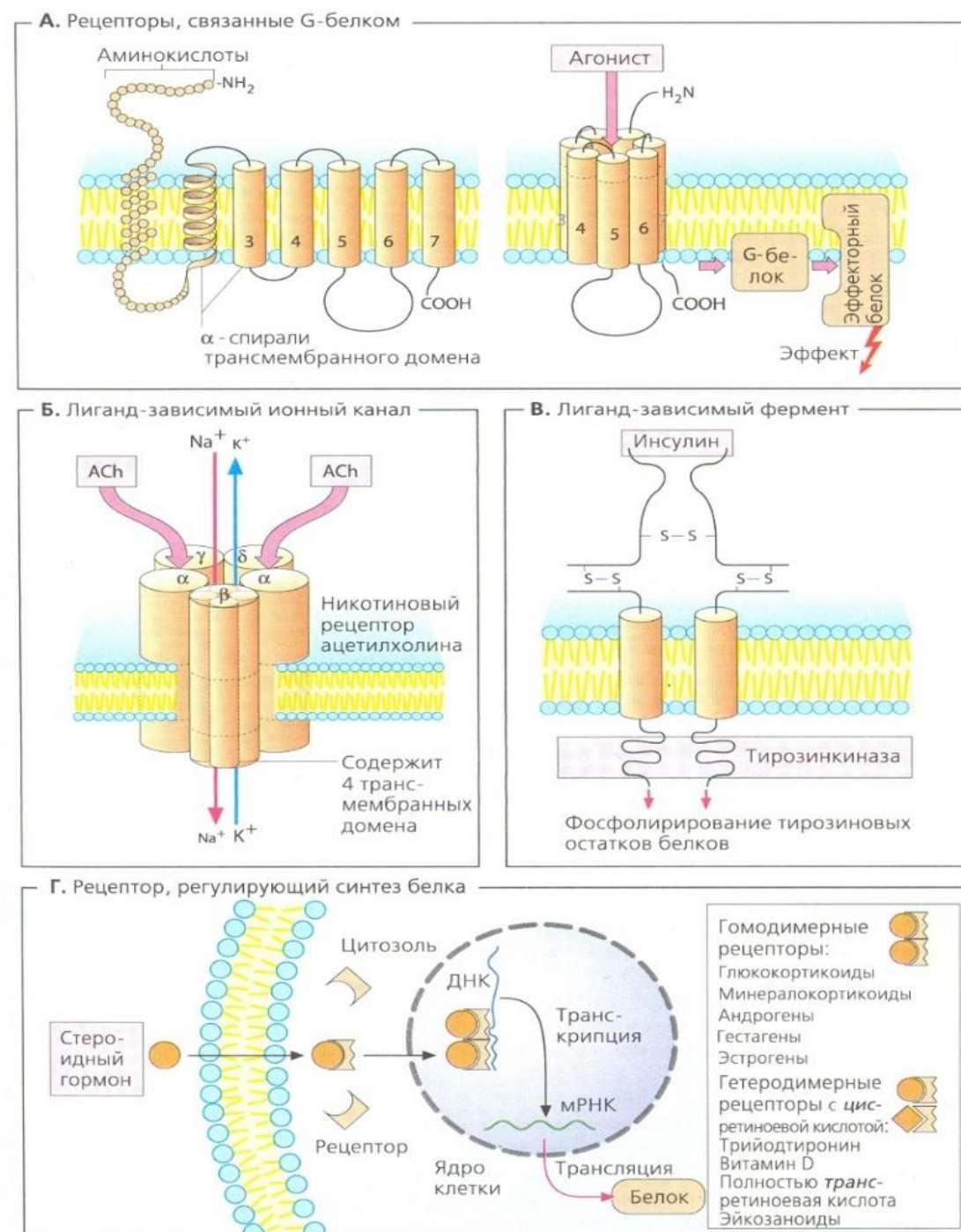
ДЗ клеткадан тыс доменмен байланысады → канал ашылады → мембрананың өткізгіштігі өзгереді (байланысу уақыты мен реакция аралығы – миллисекунд).

Ацетилхолин → холинорецептормен байланысады → Na-каналы ашылады → клеткаға Na енеді → мембрана деполяризациясы → бұлшықеттің жиырылуы.

ГАМК → A-рецепторлар (Cl-каналдармен жанасқан) → Cl-каналдарының ашылуы → Cl клеткаға енуі → мембрананың гиперполяризациясы → ОЖЖ тежелу процесстерінің активтенуі;

Мысалы:

АЦХ, ГАМК, глицин, аспарат, глутамат

G-белоктармен жанасқан рецепторлар, 3 компонентті жүйе:

Рецептор – G-белок (ГТФ-байланыстырушы белок) – ферменттер немесе иондық каналдар.

G_s-белоктар → аденилатциклазаны стимулдейді → ↑цАМФ → (+)хронотропты эффект;

G_i-белки → аденилатциклазаны тежеу → (-)хронотропты эффект.

G_q-белки → фосфолипаза C активтендіру → фосфатидинозитол гидролизі -4,5-бифосфат → инозитол-1,4,5-трифосфаттың түзілуі → саркоплазмалық ретикулумның Ca-каналдарымен баланысуы → Ca²⁺ цитоплазмаға босап шығуы → Ca²⁺-кальмодулин кешенінің түзілуі → миозиннің жеңіл тізбегі киназаның активтенуі → миозиннің жеңіл тезбектерінің фосфорилденуі → актин мен миозин әрекеттесуінің күшейтілуі → тегіс бұлшық еттердің (қан тамырларының) жиырылуы.

б.ф.к. Нармуратова М.Х.